

BAJZIK ZSOLT

A SOROKPOLÁNYI KASTÉLY TÖRTÉNETE

2. RÉSZ

A századvég fiatal arisztokratái örömmel vették rá magukat az új szórakozásra és automobillokkal száguldoztak az életveszélyes hazai utakon. Így tett Szapáry Pál is, amikor 1901 szeptemberében Darracq márkájú autóján Bécsből Varsóba ment Potocki grófhhoz egy vadászatra. Ezt követően Moszkvába, majd Szentpétervárra szándékozott tovább autózni, azonban valószínűleg rájött, hogy ez igen vakmerő vállalkozás. Jókora vargabetűt írt le Oroszország belsejében és hamarosan visszatért Magyarországra.¹ A sportkedvelő gróf 14 napi távollét után érkezett vissza a fővárosba, ahol a szerencsés vállalkozásáért sokan üdvözölték.² Szapáry – mint az előbbi példa is bizonyítja – már igen korán megismerkedett az „automobilizmussal”, és felismerte az új közlekedési eszköz jelentőségét. Nemcsak ő maga vezette a gépkocsit, hanem propagálta annak használatát is. 1900-ban már számos autó található Budapesten, ezért az ifjú gróf felvetette egy ilyen jellegű klub létesítésének a gondolatát, amely aztán hamarosan meg is alakult. Szapáry nagy lelkesedéssel vezette a szervezet ügyeit, és 1901-ben már sikeres autó kiállítást rendezett. 1903-ban elfoglaltságai miatt lemondott a klub vezetéséről, ezután annak tiszteletbeli elnökévé választották. A gróf később is lelkes barátja maradt az autózásnak, majd a gyorsan fejlődő aviatikának.³

1901 decemberében a sajtó a sorokújfalui (ma: Sorokpolány) ünnepségekről tudósított. Az ide látogató vendégek között említették Lónyay Elemér gróft és feleségét, Stefánia királyi hercegnőt, akik december 6-án érkeztek Szombathelyre, ahonnan a gróf fogatán kocsikáztak a sorokújfalui kastélyba. Itt tartózkodott még a három Braganza herceg, az orosz Lubomirszki herceg és felesége, Metternich Kelemen, Radziwill Mátyás hercegek, Bornemissza Gyula báró, Potocki Román, Széchényi Andor, Esterházy Mihály grófok és feleségeik.⁴ Az arisztokrata életmód koronája a vadászat, amely hazánkban már évszázadok

1 *Ocskay Zoltán*: Grófok automobilon. = 168 óra, 2000. nov. 30. 47. p.

2 Szapáry Pál gróf hazatérése. = Vas, 1901. aug. 11. 6. p.

3 Gróf Szapáry Pál. = A motor, 1917. febr. 18. 7. p., Szapáry Pál 1901-ben az Automobil Club elnökeként beadvánnyal kereste meg Vas vármegye alispánját, amelyben autóverseny megrendezéséhez kért engedélyt, de nem tudunk annak a megvalósításáról. Magyar Nemzeti Levéltár Vas Megyei Levéltára (továbbiakban: MNL VaML) Vas vármegye alispánjának iratai. Közigazgatási iratok (továbbiakban: Vvm. alisp. ir.) VI. 323/1901. Iktatókönyvi bejegyzés.

4 Főúri ünnepségek. = Hazánk, 1901. dec. 6. 6. p.

óta csak a kiváltságosok szórakozásaként jelenik meg.⁵ 1901. december 1-jén fácán-, a következő napokban nyúl vadászatot tartottak az uradalom területén, majd 7-én a társaság külön vonaton Budapestre utazott, ahol a Park-klubban ebédeltek. Itt csatlakozott a főúri társasághoz Szapáry László fiemei (ma: Rijeka, Horvátország) kormányzó, a Csekonics grófok, Lipthay Frigyes báró és együtt utaztak a gyálai (ma: Dala, Szerbia) uradalomba,⁶ majd Rácszentpéterre⁷ (ma: Nagyszentpéter (Sânpetru Mare), Románia) vadászni.⁸

1902 márciusban a sajtóban arról tudósítottak, hogy Szapáry kastélyában, a parkban, a tisztí és gazdasági épületekben már villamos világítást alkalmaznak, és ennek üzemeltetésére egy 16 lóerős⁹ benzinmotort működtettek. A villamosságot a vízvezeték üzemeltetéséhez is felhasználták. „*Dicséretre és követésre méltó tényként felemlítendő, miszerint az országszerte általános népszerűségnek örvendő főúr az egész vállalat létesítését, berendezését és bevezetését városunk egyik tevékeny és törekvő kisiparosára: Krausz Sándor helybeli mechanikusára bízta, ki épp a mai napon kezdi meg Sorki-Ujfaluban a működését.*”¹⁰ – írták a Szombathelyi Friss Újságban.

Nemcsak az áram, hanem a – korszak kiváló találmányának, – a telefonnak a bevezetésére is sor került. Láng Lajos kereskedelemügyi miniszter 1902. július 5-én kiadott rendeletével engedélyezte, hogy a sorokújfalui kastélyt is bekapcsolják a szombathelyi városi távbeszélő hálózatba. Ezt megelőzően a telefon részére építendő vonal közigazgatási bejárására került sor, amelyet a szombathelyi központból kiindulva a meglévő támszerkezeten a 76. számú távbeszélő oszlopig vezették. Innét aztán a körmendi és a rábahídvégi állami út mentén egészen a sorokújfalui kastélyig vitték a drótot, amit a kastély oldalfalán elhelyezett fali tartón rögzítve juttattak be az épületbe.¹¹ 1906-ban a birtok tulajdonosa engedélyt kapott arra, hogy az uradalomhoz tartozó majorokat is telefonvonallal kössék össze.¹²

1902. június 2-án újabb öröm érte a Szapáry családot, amikor Budapesten megszületett Erzsébet, Márai, Antoinette nevű kislányuk.¹³ 1902 októberében Szapáry Pál, aki éppen Oroszországban jávorszarvasra vadászott, hirtelen hazatért a Vas vármegyei birtokára, mivel a családja táviratozott neki, hogy Sarolta szászmeiningeni hercegné és udvartartása meglátogatja az otthonában.¹⁴ 1902 novemberében a német császár testvére, Sarolta hercegné és férje díszes társaság kíséretében érkezett Szombathelyre. A vasúti pályaudvaron Szapáry

5 *Baji Etelka – Csorba László*: Kastélyok és mágnások. Bp., 1994. (továbbiakban: Baji – Csorba, 1994.) 145. p.

6 A Szeged szomszédságában található 4300 holdnyi gyálai birtokot 1870-ben vásárolta Szapáry Géza, amelyet Pál fia örökölt és 1905-ben Deutsch Emil és társai cégével kívánta parcelláztatni. Szapáry 400.000 koronával kártalanította a birtok bérlőit, akik még 27 évig jogosultak voltak a földek használatára. Birtokparcellázás. = Budapesti Hírlap (továbbiakban: BH), 1905. júl. 14. 15. p.; A gyálai rét parcellázása. = Magyar Nemzet, 1905. júl. 14. 7. p.

7 Az itteni birtokot Szapáry Géza halála után Pál fia örökölte, aki azt az 1905–1906. években az aradi görögkeleti román egyházmegyei alapnak, kisebb részletekben a közeli sajténybeli (ma: Șeitin, Románia) birtokosoknak adta el. *Reiszig Ede*: Torontál vármegye községei. In: Torontál vármegye. Szerk. Borovszky Samu. Bp., 1912. 134. p. (Magyarország vármegyéi és városai)

8 Főúri ünnepek. = Hazánk, 1901. dec. 6. 6. p.

9 1 metrikus lóerő (LE) = 735,5 Watt.

10 Villamos világítás Sorki-Ujfaluban. = Szombathelyi Friss Újság (továbbiakban: SZFÚ), 1902. márc. 6. 5. p.

11 MNL VaML Vvm. alisp. ir. VI. 573/1902.

12 Telefon Szapáry... = Vasvármegye (továbbiakban: Vvm.), 1906. jan. 27. 3. p.

13 *Gudenus József János*: A magyarországi főnemesség XX. századi genealógiája. 4. köt. Bp., 1998., 16. p.

14 A német császár testvére Magyarországon. = BH, 1902. okt. 28. 6. p.

gróf és Reiszig Ede főispán fogadták az előkelőségeket, akik 2 napot töltöttek el a sorokújfalusi kastélyban Batthyány Lajos, Erdődy Sándor grófok, Szapáry László fiumei kormányzó társaságában.¹⁵ Pár nap múlva az ifjú mágnás ismét vadászatot tartott a birtokán az osztrák és magyar arisztokrácia számos tagjának a részvételével. A főúri kompániát november 7-én különvonattal vitték a gróf gyálai birtokára, ahonnan másnap visszajöttek a sorokújfalusi kastélyba, ahol tovább folytatták a vadak elejtését.¹⁶ A főúri világ kedvencének névnapja alkalmából, 1903 májusában számos főúri vendég gyűlt egybe a sorokújfalusi rezidencián, köztük László testvére, Csáky Györgyné grófnő, Bánffy György gróf és még sokan mások.¹⁷ A Magyar Szalon című újságban tették fel ebben az időben a kérdést, hogy van-e, aki nem ismeri a szőke és kékszemű, örökké mosolygós grófot, akit a fiatal magyar mágnások egyik legszimpatikusabb tagjának, Budapest kedvencének tartottak, és csak Pali grófként emlegettek. Az ekkor alig 30 éves fiatalember, mint a Park-klub igazgatója, az Idegenforgalmi Vállalat alapítója tevékenyen vett részt a főváros közeletében. Folyamatosan azon fáradozott, hogy külföldön minél többen megismerjék az országunkat és Budapestet.¹⁸

1903 júniusában Szapáry visszaérkezett Párizsból az otthonába, ahol a Lónyay grófi pár fogadására folytattak előkészületeket. Időközben azonban Stefánia főhercegnő sorokújfalusi látogatását későbbre halasztotta.¹⁹ Júliusban, a gróf uradalmából 110 csikó, kocsiló került árverésre, és a híres tenyésztőtelep sok vevőt vonzott a faluba, a környék uraságait, német és osztrák főurakat, közöttük Stürk és Wickenberg stájer grófokat is. Végül 85 darab lovat adtak el, ami után a házigazda az otthonában egy kedélyes vacsorán látta vendégül a résztvevő urakat, ahol cigányzene mellett mulattak.²⁰ Ebben a korszakban a drága paripák nélkülözhetetlen résztvevői a reprezentációnak, szimbólumai a gazdagságnak és remek szórakozások eszközei. A napi vidéki élet ekkor még hosszú ideig elképzelhetetlen a lovak és a különféle kocsik, fogatok nélkül.²¹ Az őszi vadászati idény kezdetével ismét megélenkült az élet Sorokújfaluban, ahol a főúri palotában a mágnásvilág előkelőségei adtak egymásnak találkát. 1903. szeptember 10-től 2 napon keresztül tartott az esemény. Az első napon sólyommal, míg másnap puskával történt a közönséges fogoly vadászat. A vendégek között említik Burián Istvánné bárónőt, a közös pénzügyminiszter nejét, Széchényi László, Draskovich Dénes és Pál, Erdődy Sándor, Korniss Károly, Schönborn Károly, Sigray Antal grófokat és feleségeiket.²² A következő napokban, és szeptember végén is újabb illusztris személyek érkeznek vendégségbe, akik között megnevezik Nagelsmackers Györgyöt, a nemzetközi hálókocsi társaság vezetőjét és Ludwig Gyulát a MÁV elnök-igazgatóját, Baltazzi Arisztid, Chereau Urbain, Esterházy Károly grófokat és Bornemissa Gábort.²³

1903. november 22-én újabb arisztokratákat vártak Sorokújfaluba, amelyről a sajtó a következőket írta: *„Vasárnap érkezik ide Szentpétervárról Mihály orosz nagyherceg, ugyan-csak e napon Colona herceg Róma polgármestere és a braganzai herceg is meglátogatja a főúri világ kedvencének, gróf Szapáry Pálnak sorkiujfalusi kastélyát, hol a jövő hét fo-*

15 A német császár testvére Magyarországon. = Hazánk, 1902. nov. 5. 6. p.

16 Főúri vadászatok. = Pécsi Napló, 1902. nov. 29. 3. p.

17 Gróf Szapáry Pál névünnepe. = SZFÚ, 1903. jún. 1. 5. p.

18 Gróf Szapáry Pál. = Magyar Szalon, 1903. jan. 9. 801. p.

19 Gróf Szapáry Pál... = SZFÚ, 1903. jún. 28. 5. p.

20 A sorkiujfalusi lóárverés. = SZFÚ, 1903. aug. 1. 5. p.

21 Bajji – Csorba, 1994. 157. p.

22 Főúri vadászat. = SZFÚ, 1903. szept. 13. 5. p.

23 Előkelő vendégek Sorki-Ujfaluban. = SZFÚ, 1903. szept. 27. 5. p.

lyamán nagyszabású vadászatokat rendeznek.”²⁴ November 26-ig további főnemesek érkeztek ide, hogy kivegyék részüket a téli szórakozásokból. A vendégek között sorolták fel Malborough hercegnőt, Lady Spencer Churchillt, Rotocka Jennyt, Draskovich grófnőt, Odescalchi hercegnőt, Zichy Jenő és Potocki Ágost grófokat, Steininger bárót, Villavija és Gandara márkikat, Erdődy, Festetics és Przezdziński grófokat, Windischgrätz herceget. Az év utolsó napjaiban is számos vendég tartózkodott itt, úgymint Braganza Ferenc József és Trautmansdorf Károly hercegek, Esterházy Károly és Mihály grófok. A főúri társaság 2 napon keresztül vadászatokkal szórakozott, míg az esti ebédnél Balázs Lajos cigány zenekara szolgáltatta a nótákat.²⁵

A következő évben is fenséges vendégeket vártak ide, hiszen már 1904 júliusára jelezték, hogy Sarolta német császári hercegnő érkezik látogatásra Sorokújfaluba. A gróf autón szándékozott a hercegnő elé menni Drezdáig, de a közbejött egyéb akadályok miatt ekkor lemondta a látogatást. Augusztus végére azonban az a hír érkezett, hogy szeptember 1-jén jönnek a vendégek. A kastélyban ezért nagyban folytak az előkészületek az előkelőségek fogadására.²⁶ Szapáry gróf 1904. augusztus 26-án autóval indult Németországba – Szász-Meiningenbe –, hogy onnét magával hozza hercegi vendégeit a Magyarországra. A gróf Meiningenben néhány napig vendégeskedett a hercegi pár otthonában, aztán pedig Németországon keresztül indult vissza, a grófi kastélyába. Az autómobilban Sarolta német császári hercegnő és férje Bernárd szászmeiningeni örökös herceg, Röder Vilmos ezredes, hadsegéd utaztak. A hercegi pár 8 napig időzött Sorokújfaluban, ahol a tiszteletükre naponta fényes estélyeket tartottak. A rendezvényekre meghívták a Hunyady, az Erdődy, a Draskovich grófi, valamint a Bornemissza és Steininger bárói családok tagjait, és augusztus 30-án megjött Szapáry László is.²⁷ A vendégek megérkezését követő napon társalgással, zongorázással és társasjátékokkal szórakoztatták magukat, majd fényes estélyt tartottak.²⁸ A kastély termeit örökzöld növényekkel és virágokkal díszítették fel. Külön erre az alkalomra olyan csillárokat helyeztek fel, amelyek „mesés fényt árasztottak. Fejedelmi díszpompába varázsolta a nemes gróf a kastélyt, ami a hercegi párt és a többi vendégeket valóban elragadta. A gróf nyájasságával és ismert előzékenységével a hercegi vendégeket valósággal lebilincselte. Nem győznek eleget csodálkozni a gróf vendégszeretetén.”²⁹ A következő napokban Szapáry a vendégeit négyes fogaton Körmendre vitte, onnét Grazba utazott az illusztris társaság. 1 nap múlva jöttek vissza Sorokújfaluba, és szeptember 7-én utaztak tovább Budapestre.³⁰ Erről az eseményről a következőket írta a Vasmegyei Napló: a hercegi vendégek „... kik néhány nap óta Szapáry Pál gróf sorokújfalui kastélyában tartózkodtak, ma, Szombathelyen át, Budapestre utaztak, hol négy vagy öt napot töltenek, aztán visszautaznak Németországba. A hercegi vendégek Szapáry Pál gróf és neje társaságában utaztak el Sorokújfaluból Budapestre, hol Szapáry Pál gróf bemutatja vendégeinek budapesti palotáját.”³¹

24 Előkelőségek Sorokújfaluban. = SZFÚ, 1903. nov. 20. 5. p.

25 Gróf Szapáry Pál ... = SZFÚ, 1903. dec. 30. 5. p.

26 A német császár nővére Sorokújfalun. = SZFÚ, 1904. aug. 27. 3. p.

27 Vilmos császár nővére Sorokújfaluban. = Vasmegyei Napló (továbbiakban: VmN), 1904. aug. 31. 4. p.

28 Hercegi vendégek Sorokújfaluban. = SZFÚ, 1904. szept. 2. 5. p.

29 Fényes estély Sorokújfalun. = SZFÚ, 1904. szept. 3. 5. p.

30 Személyi hírek. = VmN, 1904. szept. 7. 5. p.

31 Vilmos császár nővéreinek elutazása Sorokújfaluból. = VmN, 1904. szept. 7. 5. p.

A következő hetek is mozgalmasan teltek a Vas vármegyei településen, ahol a gróf szeptember 16–20. között ismét vadászatokot tartott. Az eseményre Campo Franco herceg és felesége Olaszországból, Lucigne Francigny herceg Franciaországból, Draskovits Dénes és Pál grófok, Frankenstein báróné Bécsből, Miss Chaumcey Londonból, Erdődy Sándor és Palkovics huszárkapitány érkeztek. Szapáry gróf *„kastélyában fényes estélyt rendezett illusztris vendégei tiszteletére, akiket a nagy kényelemmel és főúri pompával berendezett kastély és a házigazda nejének kedves előzékeny vendégszeretete valóban elragadott. Tegnap este azonban még nagyobb szabású estélyt rendeztek. Vacsora után táncz is volt, amelyhez a muzsikát Balázs Lajos jó nevű szombathelyi primás zenekara szolgáltatta.”*³²

1904 őszén is nagyon sokan látogattak el az itteni vadászatokra, amelyre számos külföldi főurat és magyar mágnást hívott meg a házigazda. November 12-én érkezett meg Eillenburg grófné lányával Bécsből, Saint Marsan gróf és felesége, Comte Jean de Castellane, Comtesse Jean de Castellane, Zichy István, Eszterházy Sándor, Draskovics Iván grófok, Comte Gropelló, Sigray Antal, Károlyi Mihály, Festetics György és Draskovits Pál, Esterházy Mihály grófok, Potoczky Román lengyel gróf, Steiniger báró és tábornagy. A házigazda vendégei tiszteletére pazar estélyeket rendezett.³³ Az esti gyorsvonattal utazott Szombathelyre az egykori braziliai császár fia, Don Miquel de Braganza herceg, akit Szapáry személyesen fogadott a vasútállomáson.³⁴ Az előkelőségek szórakoztatásáról bőségesen gondoskodott a gróf, amelynek 6 napos programja a következő volt: 13-án 14 személyre ebéd este 10 órakor, Balázs Lajos bandájával szolgáltatja a cigányzenét; 14-én vadászat, este 10 személyre ebéd; 16-án galamblövészet; 10 órakor reggeli, délután 1 órakor nyúl vadászat 12 puskással, este ebéd 18 személyre, cigányzene és tánc; 17-én 10 órakor galamblövészet, 12 órakor reggeli, 1 órakor vadászat 16 puskással, 9 órakor este 24 személyre ebéd; 18-án 10 órakor galamblövészet, 12 órakor reggeli 24 személyre, 1 órakor vadászat 18 puskással, 8 órakor este ebéd 24 személyre, cigányzene; 19-én 10 órakor galamblövészet, 12 órakor 20 személyre reggeli, 1 órakor vadászat 18 puskással, 8 órakor ebéd 20 személyre.

A vendégek kényelmének biztosítására a házigazda mindent megtett, a kisnyomi kastélyát is teljesen felújította, bebútorozta, mert a sorokújfalui kastélyában a nagyszámú vendéget nem tudta elhelyezni, ezért a két település közötti autó- és fogatösszeköttetést tartott fenn.³⁵ A vadászatok és a vendégeskedések végeztével a gróf családjával együtt Párizsba utazott, hogy ott töltsék el a telet.³⁶

Ezek a rendezvények rendkívül hatalmas összegeket emésztettek fel, és talán nem véletlen, hogy 1905 januárjában a hazai sajtóban a gróf állítólagos vagyoni csődjéről megnevezik. *„A beavatottakat azonban nem lepték meg az események, mert jól ismerték a telekkönyveket, ahol a rácszentpéteri és gyálai birtokok túlon túl be voltak táblázva. Csak a legutóbbi hetekben szerzett a gróf a Szeged-Csongrádi Takarékpénztárnál 400.000 korona hitelt, ezt azonban oly föltétellel kapta, hogy első helyen táblázták be a birtokaira.”*³⁷ – írták a Hazánk című lap hasábjain.

32 Szapáry Pál gróf vendégei. = VmN, 1904. szept. 17. 4. p.

33 Vendégek Sorokújfaluban. = VmN, 1904. nov. 12. 3. p.

34 A braganzai herceg Sorokújfaluban. = VmN, 1904. nov. 12. 3. p.

35 Vadászatok Sorokújfaluban. = VmN, 1904. nov. 12. 3. p.

36 Gróf Szapáryék Párizsban. = VmN, 1904. dec. 24. 3. p.

37 Gróf Szapáry Pál gyálai birtoka. = Hazánk, 1905. jan. 14. 6. p.

Ugyanekkor a Pesti Hírlapban is Szapáry Pali pénzügyi zavarairól szóltak, amelyben megállapították, hogy tényleg költségesek a gróf passziói, de csak bizonyos tartózkodással fogadták ezeket a híreket. Tényként közölték, hogy a Park Club igazgatójaként, az Automobil Club elnökeként, számos jótékonyági egyesület védnökeként igyekezett reprezentálni a Szapáry családot. Az ifjú anyagi gondjait már az is jelezte, hogy az előző évben egy önkéntes árverésen eladta a híres ménesét. Rengeteg pénzébe került a Duna–ünnepély, a Párizs–Bécs autóverseny résztvevőinek Budapestre hozatala, az Andrássy úton megvásárolt palota és annak berendezése. Az újság közlése szerint az összes adóssága 3,5–4 millió koronára rúgott, amit „valószínűleg rendezni fog a család.”³⁸ A következő napon a gróf titkári hivatala cáfolta és alaptalannak tartotta a pénzügyi nehézségekről szóló híreket. „Habozás nélkül adtak felvilágosítást a gróf tetemes aktíváiról s mostani tartózkodási helyéről. A gróf lakóhelye Párizsban, a Rue Royal 1. alatt van. A telet régi szokása szerint előkelő francia barátainak meghívására az ő körükben tölti. A birtokain levő jelzálogtartozásokat azok értéke többszörösen fedezi és egyáltalán nem igaz az, hogy a gróf bármi tekintetben is fizetési zavarok közé jutott.”³⁹ – fogalmazták meg a Pesti Hírlapban.

A sok mulatság felkeltette bűnözők figyelmét is, és 1905 nyarán betörték sorokújfalui kastélyba, ahol felfeszített a pincéből 800 korona értékű bort és pezsgőt tulajdonítottak el.⁴⁰ Ősszel újabb vadászatokat tartott a gavallér gróf, aki szokás szerint vendégül látta a meghívott ismerőseit. A napi eseményeket pazar lakomákkal fejezték be, amelyekre ingyencételeket és a különféle csemegéket Kikaker Kálmán szombathelyi kereskedő főszakácsa készítette.⁴¹

1905. december 31-én Abbáziában (ma: Opatija, Horvátország) megszületett a gróf második gyermeke, Antal Károly Szilveszter, akinek a keresztelőjét is ott tartották meg. Keresztapának Zichy Antal grófot, míg a keresztanyának Sarolta szászmeiningi hercegnőt kérték fel, akit a ceremónián a csecsemő édesanyja képviselt.⁴² Közben február közepén Szapáry Pál vakbélgyulladászt kapott és Berlinben megműtötték,⁴³ ahonnan a hónap végén utazott Budapestre, majd onnan Abbáziába.⁴⁴

Szeptemberben ismét neves személy érkezett a fiatal mágnás vidéki kastélyába. Bonaparte Lajos herceg, orosz tábornok időzött itt rövid ideig a kíséretével, amelynek során a szórakoztatásukra rendezett vadászon 800 darab vadat ejtettek el.⁴⁵ 1906 decemberében arról tudósítottak a sajtóban, hogy Szapáry Sorokújfaluból autóján Bécsbe utazott, ahol villamossal ütközött. A gróf halálos beteg kisleányát kívánta hazaszállítani Vas vármegyébe, ezért a baleset után rögtön folytatták az útjukat.⁴⁶ 1907 őszén Stefánia főhercegnő mellett Braganza Miguel és Braganza Ferenc József hercegek, valamint Festetics Tasziló és Vilmos, Erdődy Sándor, Merán János, Draskovics Dénes grófok érkeztek a szokásos vadászatra.⁴⁷ A kisnyomi és sorokújfalui határban folytatott hajtáson 1656 fácánt, 19 szá-

38 Fizetésektelen főúr. = Pesti Hírlap (továbbiakban: PH), 1905. jan. 12. 13. p.

39 Fizetésektelen főúr. = PH, 1905. jan. 13. 14. p.

40 A pezsgő tolvajai. = PN, 1905. júl. 22. 4. p.

41 Vendégség Sorokújfaluban. = SZFÚ, 1905. okt. 15. 1. p.

42 Keresztelő... = Vvm., 1906. jan. 6. 5. p.

43 Szapáry Pál gróf állapota. = Vvm., 1906. febr. 14. 3. p.

44 Szapáry Pál ... = Vvm., 1906. febr. 24. 2. p.

45 Gróf Szapáry Pál ... = Vadász-lap, 1906. szept. 25. 359. p.

46 Gróf Szapáry Pál ... = PN, 1906. dec. 1. 12. p.

47 Szapáry Pál vendégei. = Vvm., 1907. okt. 30. 4. p.; Szapáry Pál gróf ... = Vadász-lap, 1907. nov. 6. 425. p.

lonkát, 11 őzbakot és rókát ejtettek el az arisztokraták. Közben gróf ház mestere bűvészmu-
tatványokkal szórakoztatta a főúri társaságot.⁴⁸ A következő év nyarán tartott vadászatokon
8000-nél több foglyot, majd októberben közel 1200 nyulat, fácánt és foglyot lőttek ki az
előkelőségek.⁴⁹

1907 decemberében a Szapáry család budapesti Szép utcai palotájában tűz ütött ki,
ami félóra leforgása alatt felemésztette a felbecsülhetetlen értékű műkincseket és „*elhamvadt
néhány millió*”, ahogy a sajtóban ironikusan megfogalmazták. A család tagjai ekkor a mur-
aszombati kastélyukban tartózkodtak, és Budapestre készültek, ezért táviratban kérték a
személyzetet, hogy fűtsenek be az épületben, ennek során keletkezett a tűz. A tudósítás
szerint a katasztrófát követően értesült arról a közönség, hogy mit is rejtett magában a
Szapáry palota. Velencei bútorok, selyem kárpitok, üvegcillárok, tükrök és festmények
égték el a tűzben.⁵⁰ A következő év tavaszán újabb csapás érte a családot, amikor – 1908
májusában – 71 éves korában meghalt özvegy Szapáry Gézáné grófnő, akit a muraszombati
kastély kápolnájában ravataloztak fel, és a beszentelés után a család tagjai Sorokújfaluba
kísérték a halottat, ahol a családi sírboltban, a korábban elhunyt férje mellé helyezték
el.⁵¹ A gyász ellenére a gróf tovább folytatta a nagyvilági életét. Októberben arról tudósi-
tottak, hogy Szapáry gróf autóján Erzsébet főhercegnővel – Rudolf trónörökös leányával –
és férjével, Windischgrätz Alfréd herceggel Győrbe utazott, ahol a Royal kávéházban tar-
tózkodtak, s onnét vonattal Tatára mentek Eszterházy Miklóshoz.⁵²

1909 nyarán Moretti Rezső festőművész javítási munkákat kezdett a sorokújfalui
kastély képtárában, ahol Tintoretto, Tinelli, Paolo Veronese és Rubens egy-egy eredeti mű-
remekét fedezte fel a restaurátor.⁵³

1909 őszén „Blériot Lajos” – ahogy a sajtóban írták – Budapesten népszerűsítette a
repülést. Ennek során feleségével együtt számos helyre hívták vendégségbe, így járt Aszódon
is, ahol egész nap vadászott. Az estét a francia főkonzulnál töltötte, aki vacsorát adott a
tiszteletére, majd másnap ellátogatott a Nemzeti Kaszinóba és a 10. huszárezred kaszár-
nyájába. Szapáry Pál is meghívta az ünnepelt repülést a sorokújfalui birtokára. Az aviatikus
az invitálást elfogadta, és a levegő diadalmas hőse a feleségével együtt „*szerden reggel óta
szívesen látott vendége volt a sorokújfalui Szapáry-kastélynak.*”⁵⁴ Szapáry az autóján szál-
lította otthonába Louis Blériot és párját, valamint a kíséretükben érkező Fontenay francia
főkonzult, Nemeskéri Kiss Pál nyugalmazott államtitkárt. A következő napon megrendezett
körvadászaton a pilóta 95 nyulat, fácánt és foglyot ejtett el. Este lakomát rendeztek a ven-
dégek tiszteletére, ami után a vendéglátó gróf cimbalmon magyar nótákat játszott és késő
éjszakáig járták a csárdát.⁵⁵ Másnap délután Blériot-ék Szapáry híres négyes fogatán kos-
csikáztak a szombathelyi vasútállomásra, ahonnan a gróf szalonkocsijában indult tovább
Bécsbe.⁵⁶ A pályaudvaron körülvette az ifjúság a repülést, akik autogrammot kértek tőle,
amelyet ő lelkesen teljesített.⁵⁷

48 A sorokújfalui vadászat. = Vm., 1907. okt. 30. 5. p.

49 Lőjegyzék. = Vadász-lap, 1908. nov. 5. 410. p.

50 Elhamvadt mágnáslakás. = Népszava, 1907. dec. 31. 5. p.; Műkincsek halála. = Új Idők, 1908. 1. sz. 63–64. p.

51 Özvegy gróf Szapáry Gézáné halálához. = SZFÚ, 1908. máj. 31. 2. p.

52 Szapáry és a trónörökös leánya. = SZFÚ, 1908. okt. 14. 3. p.

53 Képzőművészet. = BH, 1909. júl. 17. 9. p.; Rövid hírek. = Népszava, 1909. júl. 18. 9. p.

54 Blériot elutazott. = VmN, 1909. okt. 22. 2. p.

55 Blériot Sorokújfalun. = BH, 1909. okt. 22. 10. p.

56 Blériot elutazott. = VmN, 1909. okt. 22. 2. p.

57 Blériot Sorokújfalun. = BH, 1909. okt. 22. 10. p.

1909 decemberének elején kezdődött a birtokon a szokásos vadászat, amelyre eljött Goluschovszky Agenor gróf, egykori közös külügyminiszter és felesége, Karácsonyi Margit grófnő, Erdődy Sándor, Draskovits Pál, Prinziczky grófok, Herberstein huszárezredes, Bárzcy István Budapest polgármestere és Fráter Lóránd⁵⁸ a híres népdalköltő. A későbbiekben csatlakozott a társasághoz Henrik bajor herceg, Vilmos német császár öccse. A herceg, Andrásy Géza és Szapáry Pál grófok kíséretében utazott a szombathelyi vasútállomásra, ahonnan gépkocsival mentek tovább a sorokújfalui kastélyba.⁵⁹ A bajor főúr vadászni, szórakozni, illetve diplomáciai ügyben érkezett ide, amelynek érdekes előzményei voltak. Az 1909. évi morvaországi őszi hadgyakorlaton Vilmos német császár is részt vett. Szapáry Pál erre az alkalomra szervezett automobil csapat parancsnokaként gyakran érintkezett a német császárral, aki kirándulásai alkalmával általában a gróf gépkocsiját vette igénybe. Szapáry szolgálatait a német uralkodó honorálni kívánta és szárnysegédje útján egy ordót küldött neki.⁶⁰ E katonai kitüntetés körül aztán bonyodalom alakult ki, mivel ezt egy harmadrendű érdemrendnek tekintették, amilyennel a jelentéktelen szolgálatokat jutalmazták. A kitüntetés a császár adjutánsa adta át Szapárynak, aki azt visszaküldte. Vilmos császárt kellemetlenül érintette ez az eset, és erről tájékoztatta Ferenc Ferdinándot, majd Ferenc Józsefet is. A király kifejezett óhajaként kívánták elsimítani e kényes ügyet, és ezt megfelelő módon Szapáry gróf tudomására hozták. A sorokújfalui vadászatot találták a legalkalmasabbnak arra, hogy megoldják a felmerült problémát. Végül a gróf automobil csapatparancsnoki minőségében szerzett érdemei elismeréséül első rendű kitüntetést kapott a német császártól.⁶¹ A vadászatot december 4-én sikeresen fejezték be, mindenki jól szórakozott és a főúri nimródok 1875 darab fácánt ejtettek el.⁶²

1909 végén érdekes hír jelent meg a helyi sajtóban, amely arról szólt, hogy gazdát cserél a sorokújfalui birtok. *„A sok zajos, vígságos napokat látott sorokújfalui Szapáry-kastély alighanem rövidesen elveszti azt a hírnevet, melynek a mulató, szórakozást kereső magyar mágnásvilágban örvendett. Szapáry Pál gróf ugyanis, mint az ma már nyílt titok, anyagi viszonyainak kényszerítő hatása alatt megválni készül gyönyörű sorokújfalui birtokától. Régóta keres már vevőt. Mint a Magyar Kereskedők lapja írja, Sorokújfalu gazdacserélése már küszöbön van. Állítólag Cóburg Lujza főhercegnő vette volna meg azokon a friss milliőkon, melyekhez most atyjának Lipót belga királynak halálával jut.”*⁶³

A kastélyban ekkor még megtették az előkészületeket VII. Haakon norvég király fogadására, mivel a gróf meghívta egy magyarországi vadászatra, de a hitelezők közbeszóltak és a látogatás elmaradt.⁶⁴ Az anyagi gondok meglétét támasztja alá, hogy a tartozások miatt 1910. június 20-án készült egy adásvételi szerződés, amelyben a sorokújfalui uradalmat

58 Fráter Lóránd a következőket írta az itt eltöltött időszakról: *„Már hetek óta együtt volt a főúri társaságnak egy része a sorokújfalui gyönyörű kastélyban, mikor Kuli a következő sürgönyt kapta: „Duc d’Orleans szép nótáidban gyönyörködni akar.” ... „Roppant megörültek a vendégek Kuli megérkezésének. Itt értesült, hogy fácán és nyúl vadászat van. Már az első este bemutatta zenei tudományát s a mélabús magyar nóták gyönyörű változataival hegedülte, énekelte, illetve mondta el saját szerzeményű nótáit...”* Fráter Lóránd: *Genere Kuli.* = PH, 1926. okt. 24. 33–34. p.

59 Szombathelyről jelentik ... = MTI Politikai Kiadás, 1909. dec. 1.

60 Diplomáciai vadászat Sorokújfalun. = VmN, 1909. dec. 3. 1. p.

61 Uo.

62 A sorokújfalui vadászatok. = VmN, 1909. dec. 4. 2. p.

63 Gazdát cserél Sorokújfalu. = VmN, 1909. dec. 24. 2. p.

64 A Szapáryak. = PN, 1913. márc. 23. 6. p.

A MÚLTNAK KÚTJA

BAJZIK ZSOLT: A SOROKPOLÁNYI KASTÉLY TÖRTÉNETE

Hauser Lipót bécsi kereskedő javára előjegyezték, de 1911. október 31-én a tulajdonjog bejegyzés törlésre került.⁶⁵ A problémák meglétére utal az is, hogy 1910 októberében a bíróság a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank kérésére Ghillányi Mihályt nevezte ki a sorokújfalui birtok zárgondnokának, aki ezért ekkor be is költözött a kastélyba.⁶⁶

*Sorokújfalui képeslap, 1911.
Bajzik Zsolt gyűjteménye*

1911 februárjában rövid hírként közölték a sajtóban, hogy a gyermekeivel együtt a svájci Lausanne-ban tartózkodó Szapáry Pálné grófnőt vakbéllel sikeresen megműtötték.⁶⁷ Mindezen események ellenére áprilisban újabb vadászatot tartottak az uradalomban, ennek során értesült Thyssen-Bornemissza Henrik báró, hogy Ágoston nevű testvére ellen 52 millió márká erejéig elrendelték a csődöt.⁶⁸ 1911 nyarán a magyar és a német sajtóban többször foglalkoztak egy magyar mágnás anyagi problémájáról. A legtöbb lap ugyan nem írta le a nevet, de megemlítették, hogy az illető sokat szerepelt a börzén, a lóversenyen, ő rendezte a balsikerű Duna-ünnepélyt, a Pouly Fils-féle bikaviadalokat. Ezek alapján mindenki tudhatta, hogy a tönkrement mágnás a főváros Szapáry Palija. A hatalmas birtokaiból ekkor már csak a sorokújfalui domínium maradt, de azt is túlterhelte adósságokkal. Ebben az évben már annyira kritikus a gróf anyagi helyzete, hogy az utolsó földbirtoka is eladóvá vált. Regéket beszéltek az ifjú könnyelműségéről, amellyel a vagyonát rövid pár év alatt sikerült elvernie. De legjobban az jellemezte az elővigyázatlanságát, hogy a csibész–zsar-

65 MNL VaML Szh. tkv. bet. Sorokújfalu 1. betét B. tulajdoni lap 22–23. bejegyzés.

66 Mánások, adósságok. = PN, 1910. okt. 30. 9. p.

67 Gróf Szapáry Pálnét... = VmN, 1911. febr. 5. 2. p.

68 Ötvenkét milliós csődügy. = VmN, 1911. ápr. 11. 2. p.

gonban ő utána nevezték el a balekokat „palinak”. Az esztelen pazarlás és a pech, ami a vállalkozásait kísérte, hamar elvitte az értékeit.⁶⁹ Ezekben az években Szapáry ellen, adósságai miatt számos végrehajtási eljárást indítottak, amelynek során kastélya berendezéseit, az ingóságait, borokat, gabonát, kocsikat, gazdasági felszereléseket, luxus- és gazdasági lovakat, szarvasmarhákat hirdették meg a nyilvános árveréseken.⁷⁰

Szili Miksa szombathelyi orvos is a Szombathelyi Törvényszékhez fordult Szapáry 1800 koronás tartozása miatt. A tanúk meghallgatása során bebizonyosodott, hogy az uraság nem rendelkezett pénzzel, ezért nem tudta kifizetni az orvost. Hönig Lajos szerint a doktor már régóta, évi 1200 korona átalányért látta el a grófnál, valamint az uradalomban az orvosi teendőket. Ezért az 1909. évi és az 1910. év első felére járó ellátásért 1800 korona megfizetésére 15 napos határidővel, végrehajtással kötelezték a gróft.⁷¹

1910. szeptember 13-án, a Szombathelyi Törvényszéken a Legáth testvérek nyújtottak be keresetet a gróf ellen, mivel a leszállított áruk ellenértékét és a kölcsönként pénzt sem törlesztette. Bár Szapáry azt állította, hogy nem rendelt semmilyen árut és pénzt sem kölcsönzött a kereskedőtől. Azonban Hönig Lajos, Krisztinkovich Dezső és Gábor József – grófi alkalmazottak – egybehangzóan bizonyították, hogy munkaadójuk megbízásából rendelték a különféle termékeket. Az uradalom jószágigazgatója Krisztinkovich Dezső, majd 1908-tól Hönig Lajos személyesen és távbeszélőn jegyeztették elő a portékákat, amelyet a gróf gépkocsin szállított az otthonába. Hönig szintén telefonon kért 400 korona kölcsönt Anatole Monastiernek, amiről francia nyelvű nyugtát állítottak ki. A tanúk a számlák tartalmát nem kifogásolták, és a jószágigazgató az uraság nevében többször is megígérte, hogy az adósságokat rendezik.⁷² Az ügy lezárásaként 1911 augusztusában újabb árverési hirdetés került kiadásra a szombathelyi Legáth testvéreknek megítélt 5101 korona tartozás rendezésére. A július 19-én foganatosított végrehajtás során szarvasmarhákat, kocsikat, gazdasági felszereléseket, borokat és a kastélyberendezéseket foglalták le. A licitálást a sorokújfalui uradalomban, a Géza- és Edeházi majorokban szeptember 23-ára hirdették meg.⁷³

1911-ben a hitelezők elérték, hogy a sorokújfalui nagybirtok régóta tervezett parcellázását végrehajtsák. Erre a feladatra alakult egy vállalkozó konzorcium, melynek élére Nemeskéri Kiss Pál nyugalmazott államtitkár került.⁷⁴ „Nagy parcellázási üzlet” címmel jelent meg a Pesti Hírlapban június 1-jén a hír, hogy 3.600.000 koronáért kerül eladásra a sorokújfalui földtulajdon. Gerliczy Ferenc báró és Kugler Albert érdeklődtek a gazdaság után, amelynél a felmerülő pénzügyi műveleteket a Szeged-Alföldi Takarékpénztárral kívánták elvégeztetni.⁷⁵ Közben, 1911 nyarán beköltözött a kastélyba Szapáry Pál legnagyobb hitelezője, Hauser Lipót bécsi lókereskedő. A parcellázó konzorcium első dolgaként kifizette Hausert, aki ezután elhagyta az épületet. A megjelent sajtóhír szerint, a gróf ekkor már el is vitte a kastélyából azokat az ingóságokat, amelyeket magának tartott meg.⁷⁶

69 Tíz milliós nyereség. = Délmagyarország (továbbiakban: Dm.), 1911. dec. 2. 4. p.

70 Árverési hirdetés. = PN, 1910. nov. 13. 40. p.; 5348. Árverés. = Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője (továbbiakban: BKHÉ), 1911. márc. 11. 7. p.; 9785. Árverés. = BKHÉ, 1912. ápr. 20. 15. p.

71 MNL VaML Szombathelyi Királyi Törvényszék iratai. Polgári perek nem peres iratai (továbbiakban: Szh. Tszék ir.) II. 299/1910.

72 MNL VaML Szh. Tszék ir. II. 319/1910.

73 MNL VaML Szombathelyi járás főszolgabírája iratai. Közigazgatási iratok 5831/1911.

74 Nagy parcellázások. = VmN, 1911. ápr. 15. 3. p.

75 Nagy parcellázási üzlet. = PN, 1911. jún. 1. 18. p.

76 A sorokújfalui parcellázás. = Magyarország, 1911. jún. 1. 17. p.

Majd 1911 decemberében Szapáry Pál eltűnt az országból, mivel adósságai miatt több pert is indítottak ellene. Ekkor a Vasvári Járásbíróság küldött idézést a grófnak, de azt nem tudták neki átadni. Először a sorokújfalui otthonában keresték, majd Budapesten, Bécsben, és a külföldi városokban, de sehol sem találták meg a bírósági végzéssel. Végül a Budapesti Közlönyben hívták fel a figyelmet a következő év elején kezdődő tárgyalásra.⁷⁷

A sorokújfalui birtokra már majdnem aláírták az adásvételi szerződést Gerliczyvel, amikor Szapáry táviratozott, hogy az még sem eladó. Ennek háttérében az lehetett, hogy a gróf állítólag Párizsban a „beszélő-mozgófénykép részvénytársaság megalapításával tíz millió frank nyereséghez jutott”⁷⁸ és így az összes hitelezőjét képes lett volna kifizetni.⁷⁹ Valószínűleg a gróf csak haladékot kívánt nyerni a pénzügyei rendezésére – hiszen néhány hónap múlva –, 1912. március 30-án a sorokújfalui uradalmat Szapáry Pál 2.500.000 koronáért eladta Gött Gyulának és feleségének, valamint dr. Gött Zoltán győri lakosoknak.⁸⁰

Szapáry anyagi helyzete ennek ellenére továbbra sem rendeződött és nemzetközi fel-tűnést keltett 1913 májusában, hogy csődöt kértek ellene a budapesti törvényszéken. „*Soha mágnást úgy nem sajnáltak nálunk, mint a rendszerint mosolygó, kedves arcú »Pali grófot«, Sorokújfalú leőrt urat.*”⁸¹ – írták a Friss Újságban. 1913 augusztusában a helyi és az országos a sajtóban szenzációként közölték, hogy Szapáryt család miatt feljelentette Gerliczy Ferenc országgyűlési képviselő. A báró feljelentésében azzal vádolta meg távoli rokonát, hogy megtévesztette, illetve több százezer koronával megkárosította. A gróf ekkor már több mint 4 éve küzdött a teljes anyagi megsemmisülése ellen. Apjától, néhai Szapáry Géza gróftól ugyan tekintélyes összeget örökölt, de ez kevés volt a vadászatok, a főúri reprezentálások és a pazarlások fedezésére. Gerliczy kezességet vállalt a gróffért, aki a fedezetül írásban biztosított értékeit közben másoknak eladta. A feljelentésében a báró azt kérte az ügyészségtől, hogy a terhelő bizonyítékok alapján tartoztassák le az ekkor már vagyontalannak tekintett Szapáryt.⁸² A feljelentésben szereplő vád szerint az ifjú eltékozolta az örökségét és a vagyonát, a hitelét teljesen kimerítve üzletek szerzésére és közvetítésére adta a fejét, hogy legyen miből élnie. 1911-ben azonban a balkáni háború miatt kialakult rossz pénzügyi helyzet miatt ezek a bevételek is elmaradoztak, amely a gróf teljes vagyoni összeomlását okozták. Hiába fordult a különböző bankokhoz, hogy rendezzék a zilált pénzügyi helyzetét, erre a pénzintézetek nem vállalkoztak. Ebben a reménytelen helyzetben megkeresték Gerliczy Ferencet, a Szeged-Alföldi Takarékpénztár vezetőjét, hogy segítsen rendezni a gróf adósságait. A báró magánemberként hajlandónak mutatkozott segíteni, mivel az ügyvédek azzal bíztatták, hogy a grófnak összesen csak 3.500.000 korona adóssága van, amit könnyen visszaszerezhetnek a parcellázandó sorokújfalui birtokból, de azt jóval az értékén felül terhelték. A megindított tranzakció során Gerliczy 900.000 koronás adósságot vállalt át a Pesti Magyar Banknál, ahol megkezdték a hitelezők kifizetését. De közben egyre több olyan kölcsönre derült fény, amely nem szerepelt a listában. A báró feltétlenül megbízott barátjában és elhitte neki az adóssága mértékét, de hamar kiderült, hogy 1.000.000 koronával túlfizette a kialakult összeget. Gerliczy ezért újabb fedezetet kért Szapárytól,

77 Szapáry Pál gróf eltűnt. = VmN, 1911. dec. 23. 1. p.

78 Tíz milliós nyereség. = Dm., 1911. dec. 2. 4. p.

79 Uo.

80 MNL VaML Szh. tkv. bet. Sorokújfalú 1. betét B. tulajdoni lap 24–26. bejegyzés.

81 *Tábori Kornél*: Gavallérok közelről. = Friss Újság, 1924. okt. 19. 4. p.

82 A sorokújfalusi gróft csalásért feljelentették. = VmN, 1912. aug. 3. 2. p.

aki maga és felesége nevében írást adott arról, hogy az összes bútort, elzálogosított és még meglévő részvényeit, felesége ékszereit biztosítéku adja. 2 hónapot kért arra, hogy a 3.500.000 korona felett lévő kifizetéseket törleszti, ellenkező esetben az értéktárgyak a báró tulajdonába mennek át. Az idő múlásával egyre több hitelező és egyre nagyobb követelésekkel jelentkeztek. Gerliczy bizalmatlanná vált és ügyvédje által megindította a fedezetül felajánlott értékek lefoglalását. Ekkor derült ki, hogy a részvényeket közben más nevére írták át, az ékszerek eltűntek, a sorokújfalui kastély bútoraikat pedig eladták. A megkárosított báró ezek után adott utasítást az ügyvédjének, hogy jelentse fel a gróft és feleségét.⁸³ Néhány nap múlva megjelent újsághír szerint Szapáry a bírói út elkerülésével óhajtott megoldani ezt az ügyet, és ekkor még Gerliczy ügyvédje sem terjesztette be az ügyészségre a gróf által aláírt közjegyzői okiratot. A békés megegyezés fő feltételének azt tartották, hogy az elvitt értékeket visszaszállítják oda, ahová azt a közjegyzői okiratban foglalt szerződésben megállapították.⁸⁴ Szapáry alaptalannak tartotta a vádakát és ezért felkérte Szemere Miklós és Batthyány Elemér grófokat, hogy provokáljanak párbajt a báró ellen. *„Valószínű, hogy az egész bűnvádi följelentésnek nem is lesz más eredménye, mint ez a párbaj. A gróf urak és a báró urak egymás közt fogják elintézni az ügyet két pisztolydurranással vagy néhány lapos kardvágással.”*⁸⁵

1913 augusztusának végén a Budapesti Hírlap ismét Szapáry Pál ügyével foglalkozott. A nagy nyilvánosságot keltett ügyben a rendőrség több tanút is kihallgatott és az ügyészség elé terjesztette a nyomozati aktákat. Az ügyészség azonban megtagadta a vád képviselőt. Vázsonyi Vilmos dr. szerint a rendelkezésére bocsátott iratok tartalmának a mérlegelése után úgy találta, hogy Szapáry és felesége sem csalást, sem más büntetendő cselekményt nem követtek el a sértett és társai ellen. Az ügyész szerint a gróf és a feljelentő között létrejött 1912. december 5-ei megállapodás a grófnét semmire sem kötelezte, mivel a közös tulajdonukat képező sorokújfalui ingatlan eladására adott csak meghatalmazást. De nem volt alapja a följelentésnek Szapáryt illetően sem, mivel nem felelt meg a valóságnak, hogy a báró által bejelentett 548.869 korona követelésre nem állt rendelkezésre a fedezet. Az 1912. évi megállapodás által biztosítékként lekötött ezüstneműeket ugyanis Badruch Károly ékszerész 320.000 koronára becsülte, s amelyeket 300.000 korona lefizetése ellenében szándékozott csak kiadni a grófnénak. Ezzel szemben a becsatolt foglalási jegyzőkönyv szerint a följelentők mindössze 9204 koronára becsülték azt, a 30.000 korona lombard kölcsönrel terhelt Ritz Szálloda Rt. részvényeit pedig értéktelenek tekintették. Így a följelentő által csalárdul elvontnak beállított fedezet alig tett ki 20.000 koronát, amelyet aránylagosan csekély értéknek tekintette az ügyész, különös tekintettel a gróf társadalmi helyzetére és közismert személyére. Az 1912. december 5-ei megállapodás a följelentettre nézve nem eredményezett anyagi hasznot, csak a följelentők számára tekintették előnyösnek a szerződést. Az ügyész szerint nem állapítható meg a gróf terhére az sem, hogy a december 5-ei megállapodásban felajánlott fedezeti tételekkel fondorlatos módon megtévesztette volna Gerliczyt és társait.⁸⁶

83 Gerliczy Ferenc báró csalással vádolja Szapáry Pál gróft. = Az Újság, 1913. aug. 2. 6. p.; Gerliczy Ferenc följelentése Szapáry Pál ellen. = Dm., 1913. aug. 2. 3. p.

84 Békésen intéződik el a Gerliczy-Szapáry affér? = Dm., 1913. aug. 5. 5. p.

85 Párbajjal és Kaszinóbojkottal fejezik be a Gerliczy-Szapáry ügyet. = Népszava, 1912. aug. 3. 11. p.

86 Törvényszéki csarnok. Szapáry Pál gróf ügye. = BH, 1913. aug. 22. 16. p.

Pali gróf kora ifjúságától jelentős szerepet vitt a pesti arisztokraták körében. A Park-klub elnökeként, pazar multságok rendezőjeként kitűnően értette a nagyúri reprezentálást. A vadászatokon és bálokon kívül a kártyajáték is gyorsan apasztotta a vagyoniát. Angol, német királyi hercegek és hercegnék, orosz nagyhercegek is megfordultak a sorokújfalui uradalomban, ahol a leghíresebb cigánybandák szórakoztatták az előkelő vendégeket. A magyar mágnásvilágban senki nem rendelkezett annyi szép lóval és hintóval, mint a gróf felesége. Angol, német, francia, orosz, olasz és öt magyar kocsist tartottak egyszerre, hogy az előkelő vendégeik lehetőleg anyanyelvükön beszélhessenek a fogat hajtójával. A fiatal gróf soha nem kímélte a pénzt, így nem is csoda, hogy az örökölt uradalmak közül csak a sorokújfalui maradt meg 1912-ig.⁸⁷

Az utolsó birtokának eladása után 5 évvel, 1917 januárjának végén Bécsben, a Cottage szanatóriumban rövid betegség következtében meghalt Szapáry Pál, aki néhány évvel korábban még a főúri világ sokat szereplő és számottevő tagjaként szervezett vadászatokon nemcsak a hazai mágnásvilág tagjait, hanem külföldi uralkodókat is vendégül látott a birtokán.⁸⁸ A gróf neve fogalommá vált Magyarországon, de Bécsben, Párizsban és Londonban is. *„Kedvelt tagja volt a legelőkelőbb társaságoknak, igazgatója a Park-klubnak és rendezője sok fényes multságoknak. Sorokújfalui birtoka valóságos mesebeli birodalom volt, Goluchowski Agenor és Blériot, kívülük sok más előkelő idegen ott hallgatta a magyar cigányzenét. Szerencsétlen vállalkozásai lassanként felemésztették milliós vagyoniát és Sorokújfalu is dobra került.”*⁸⁹ A mágnás halála utáni évtizedekben Krúdy Gyula és mások is megemlékeztek a „bohém” Szapáry Paliról, akinek ötleteként említették az 1902. évi lovagi játék megszervezését a fővárosban,⁹⁰ de ő rendezte a következő évben az emlékezetes Duna-ünnepélyt is.⁹¹ Krúdy az Anna-bálok hőseként említi Szapáryt, aki *„voltaképpen mindig úgy lengedezett Pesten, mintha örökké bálokba készülne...”*⁹² Az író megjegyezte még, hogy nagyszabású embernek indult a gróf, akit Magyarországon még sokáig emlegetnek kedvességéről, szeretetreméltóságáról, könnyelműségéről, de végül is csak egy Anna-bál rendező lett belőle. Vidáman járta Budapest utcáit és *„rossz sorsát olyan mosolyogva viselte, mint azok a bálrendezők, akiknek a multságát elverte az eső.”*⁹³

TULAJDONOSVÁLTÁS ÉS A KASTÉLY ÁTÉPÍTÉSE

Az 1912-ben befektetésként megszerzett birtok az 1. világháború időszaka alatt ismét új tulajdonos kezébe került, amikor 1916 júniusában 4.800.000 koronáért dr. Haupt–Buchenrode István báró,⁹⁴ az osztrák urak háza elnöke megvásárolta azt.⁹⁵

87 Uo.

88 Szapáry Pál gróf meghalt. = Szombathelyi Újság (továbbiakban: SZÚ), 1917. febr. 1. 3. p.

89 Gróf Szapáry Pál halála. = PN, 1917. febr. 1. 10. p.

90 *Krúdy Gyula*: A XIX. század vizitkártyái. Ferenc József lovagjai. = Magyarság, 1927. szept. 18. 13. p.

91 *Uő*: Régi pesti históriák. = Újság, 1932. jan. 31. 25. p.

92 *Uő*: A XIX-ik század vizitkártyái. Anna-bálok hőse. = Magyarság, 1926. júl. 25. 7. p.

93 Uo.

94 Buchenrodei báró Haupt István (Göding, 1897. május 22. – Rio de Janeiro, 1959. november 16.) bankigazgató.

95 Új vármegyei földesúr. = SZÚ, 1916. jún. 16. 3. p.; Gazdát cserélő nagybirtok. = BH, 1916. jún. 17. 14. p.

A Tanácsköztársaság időszaka alatt Vas vármegye 3000 budapesti gyermek nyaraltatására dolgozott ki javaslatot. A Népjóléti Népbiztosság küldöttsége végiglátogatta a megye gazdátlanul maradt kastélyait azzal a céllal, hogy azokban fogják elhelyezni a nyaraló gyermekeket. Így jártak Bogáton (ma: Szombathely része), Balogfán (ma: Balogunyom), Bakófán (ma: Táplánszentkereszt), Pinkafőn (ma: Pinkafeld, Ausztria), Borostyánkőn (ma: Bernstein, Ausztria), Hegyfalun, Gyimótfalván (ma: Jormannsdorf, Ausztria), Bucsun, Szentkereszten (ma: Táplánszentkereszt), Táplánfán (ma: Táplánszentkereszt), Sorokújfalun és más kastélyokban is, ahol megállapították az épületek befogadóképességét.⁹⁶ De 1919-ben összeírták a vármegyében található úrilakokat, kastélyokat, amelynek során Sorokújfaluban Haupt–Buchenrode István báró osztrák állampolgár 27 szobás, nyolc személyzeti lakásos, két konyhás és verandás kastélyához 2 kh⁹⁷ park tartozott, amely ekkor üresen állt. A listán szerepelt még a kilenc szobás, verandás, két cselédszobás, konyhás kiskastély is, amelyhez 2 kh gyümölcsöst és konyhakertet jegyeztek fel. Ebben az épületben az intéző és familiája, valamint 3 „proletár” család lakott.⁹⁸

E zűrzavaros időszak után, 1920. május 5-én ajándékozási szerződést kötött a báró a fiával, ifjabb Haupt–Buchenrode Istvánnal. Az egyezmény tárgyát a sorokújfalui uradalom, a kastély, és az egyéb épületek – valamint az összes berendezés – képezték. Az ingatlanokat 2.622.800 korona, míg az ingóságokat 1.280.000 korona értékűre becsülték. Az apa a megállapodásban fenntartotta magának az életfogytiglani haszonélvezeti jogot, és a továbbiakban igényt tartott a birtok jövedelmének $\frac{3}{4}$ részére, valamint a kastélyban való lakhatásra, maga és családja részére. Halála után özvegyét illette az életfogytiglani haszonélvezeti jog, a birtok jövedelmének $\frac{1}{4}$ része, és a lakhatási jog a rezidenciában. A birtokra a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank javára bejegyzett – 1.600.000 korona – tartozást a megajándékozott fiú vállalta magára.⁹⁹ Az 1922. január 16-án Szombathelyen kiállított közjegyzői okirat szerint az ifjabb báró 3 millió korona hitelt kért a Pesti Magyar Banktól. A megállapodás tervezete szerint az adósságot 10 féléven keresztül 345.000 korona részletfizetéssel kívánta törleszteni. A kölcsön fedezetéül a tulajdonos nevében szereplő sorokújfalui birtokot, annak tartozékait, valamint a haszonélvezeti jogát jegyezték be.¹⁰⁰

1921 őszén az ifjabb báró vízerőművet készíttetett a kastély közelében, – a Sorok patakon – Pohl Ede és fiai gépgyárral és Trümmel József sopronújlaki (ma: Neutal, Ausztria) építómesterrel. Az itt megtermelt árammal látták el Sorokújfalu és Sorkipolány (ma: Sorokpolány) településeket, az uradalom épületeit és a kastélyt is. A korábbi malom helyén, az alulcsapott vízikerek helyett egy 720 másodperc/liter teljesítményű álló tengelyű turbinát építettek be a régi épület falai közé. 1922. február 25-én azonban bedőlt a betonpartfal és a turbinakamra, valamint leszakadt a duzzasztógát jobb oldala. A szakértők megállapították, hogy a kimosódás következtében bekövetkezett problémát a faszilipes gát rossz állapota idézte elő, amelyet az építkezés előtt kellett volna kijavítani. Az összes helyreállítás költségét 401.844 koronában állapították meg, ehhez számolták még azt a költséget, amelyet a vil-

96 *Kiss Mária*: Egészségügy. In: A Tanácsköztársaság Vas megyében. Tanulmányok. Szerk. Rác János. Szombathely, 1979. 237–251. p.

97 1 kataszteri hold = 1600 négyszögöl = 5755 m² = 0,5755 hektár.

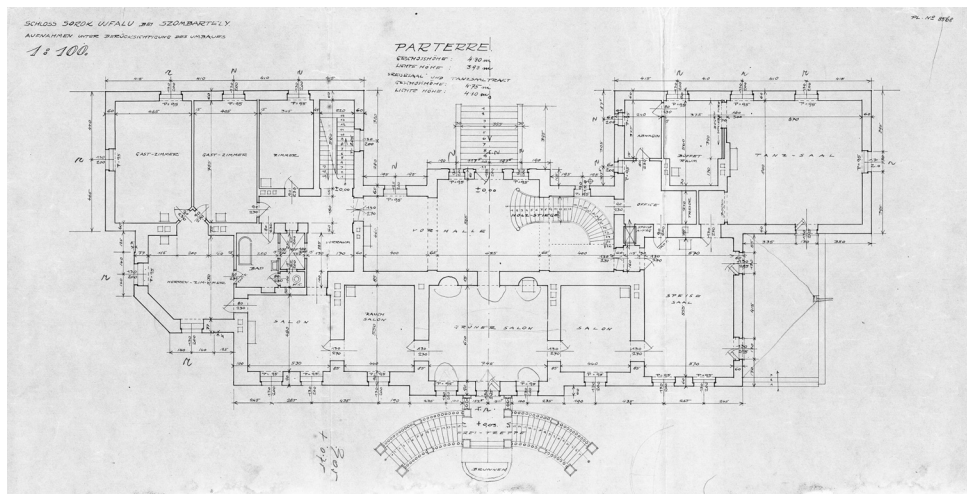
98 *Bajzik Zsolt*: Vasi kastélyok a Tanácsköztársaság idején. = Vasi Szemle (továbbiakban: VSZ), 2000. 6. sz. 809. p.

99 MNL VaML Vas Megye Törvényeszéke iratai. Szombathelyi járás telekkönyvi iratai (továbbiakban: Szhely jár. tkv. ir.) 38/1920

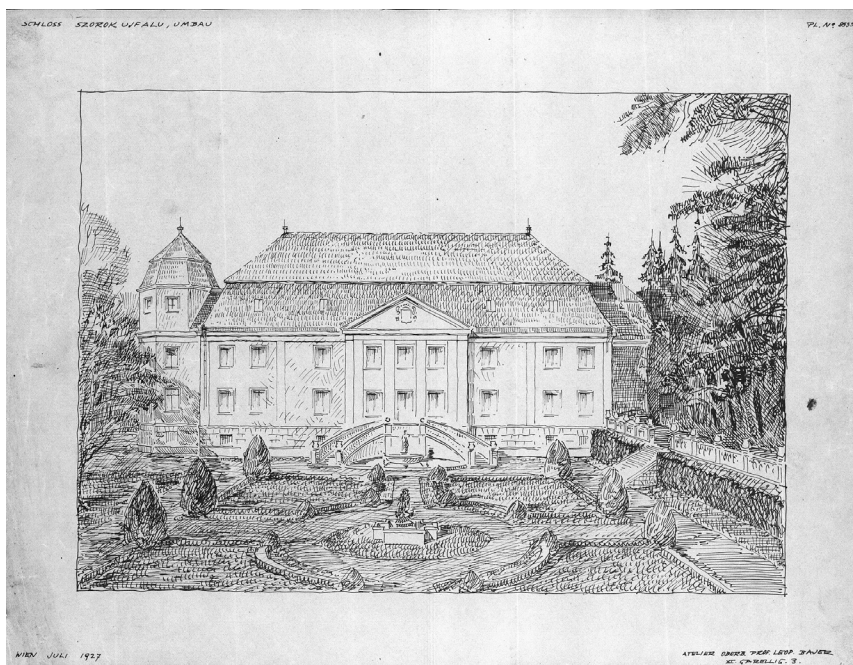
100 MNL VaML Szhely jár. tkv. ir. 20/1922. Közjegyzői okirat.

A MÚLTNAK KÚTJA

BAJZIK ZSOLT: A SOROKPOLÁNYI KASTÉLY TÖRTÉNETE

*A sorokújfalui kastély földszinti alaprajza, 1927
MNL VaML Szhely. ép. váll. ir. 33. doboz. Sorokújfalu, 1927–1930.*

*A sorokújfalui kastély főhomlokzati rajza, 1927
MNL VaML Szhely. ép. váll. ir. 33. doboz. Sorokújfalu, 1927–1930.*

Sorokújfalui képeslap, 1930-as évek. Bajzik Zsolt gyűjteménye

lannyal ellátott települések fizettek volna az áramért.¹⁰¹ A szakértői összeírás szerint vilanyvilágítással láttak el a kastélyban 27 szobát, öt fürdőszobát, két hivatali szobát, a konyhát, a személyzeti ebédlőt, a gazdatiszti lakóházat és irodát, a főintéző lakását, a major épületeit, a kocsiszínt, az istállót, és a villanyszerelő lakóházát.¹⁰²

1927 és 1930 között jelentős átalakításra, modernizálására került sor a kastély épületén és a parkban is. A báró a szombathelyi Müller és Weisz építési vállalkozókat bízta meg a kastély átépítési munkálataival, amellyel tulajdonképpen 1928-ra elkészültek, de néhány garanciális javítást a későbbiekben végeztek el. A terveket Leopold Bauer¹⁰³ bécsi építész professzor, tanár készítette el, illetve a munkálatokat is ő koordinálta.¹⁰⁴ Egy 1927-ben Müller Ede és Weisz Oszkár építési vállalkozóknak címzett levél szerint az épület rekonstrukciójának első részletére vonatkozó műveletet is Bauer professzor készítette elő. Az építési vállalkozók a terveket az építésznél, illetve a bárónál tekinthették meg, illetve a kastélyban felvételeket is készíthettek. A munkát oly módon kellett végrehajtaniuk, hogy a régi tető fölé emelték az újat, a szükséges átvágások és dúcolások segítségével. A beázások ellen ponyvával védekeztek. A szükséges falazásokat az attika fal lebontásából maradt régi tég-

101 MNL VaML Szombathelyi Kultúrmérnöki Hivatal iratai. Sorokújfalui vízerőtelep 130.

102 Uo.

103 Leopold Bauer (Krnov, 1872. szeptember 1. – Bécs, 1935. október 7.) az újabb bécsi építészeti képviselője, Otto Wagner tanítványa, modern szellemű, de a klasszikus hagyományok alapján dolgozott. Számos kastélyon és lakóházon kívül ő készítette az egykori Osztrák–Magyar Bank terveit. Művészeti Lexikon. Szerk. Éber László. I. A–K. Bp., 1935. 81. p.

104 MNL VaML Szombathelyi Építőipari Vállalat iratai (továbbiakban: Szhely. ép. váll. ir.) 33. doboz. Sorokújfalu, 1927–1930.

lából, míg a kéményeket betonból kérték megépíteni. A megbízó azt is meghatározta, hogy az odaszállított régi cserép is legalább olyan minőségű legyen, mint amilyen korábban borította az épületet. A kiírt munkákon kívül a báró a kömelléklépcső folytatásában lévő padlás falépcsője helyett betonlépcsőt kívánt készíttetni.¹⁰⁵ Bauer építész nem támogatta, hogy a homlokzatra kerülő címert műkőből készítsék, hanem azt javasolta, hogy a ballusztrádokat, a parkban lévő szoboralkotásokat is valódi kőből faragják ki, mert tapasztalata szerint az kevesebbe került. Az épület homlokzatát Sempertova anyaggal javasolta bepucoltatni.¹⁰⁶ Az építkezést 1930 augusztusában fejezték be teljesen, amikor is jelentették a megbízónak, hogy a kastélyban 2 évvel korábban megkezdett átalakítási munkák után felmerült hiányokat pótolták, a szükséges javításokat elvégezték.¹⁰⁷ Közben még 1928-ban 3 napos teniszversenyt rendeztek a dunántúli mágnásoknak, amely eseményt rendkívüli érdeklődés kísérte. A viadalon megjelent vasi főurak között említik Batthyány-Strattmann László herceget, Apponyi Albert grófot, Eszterházy herceget, a Szapáry-, Sigray, Erdődy grófokat, Tarányi Ferencet és dr. Pető Ernőt, valamint a szomszédos vármegyék előkelőségeit. A verseny augusztus 23-án, Iváncon vette kezdetét Sigray Antal grófnál, ahonnan a főúri társaság tagjai autóval utaztak Pető Ernő és felesége acsádi kastélyába, ahol hajnalig táncoltak. Augusztus 24-én Sorokújfalun Haupt-Buchenrode báró kastélyában került sor az újabb mérkőzésekre, amelyen részt vett többek között Erdődy Marietta grófnő, Szécsényi grófné, Lónyay grófné, Szapáry grófné. Körmenden folytatódott a következő napon a küzdelem, ahol közel 11 személyből álló főúri társaság gyűlt össze.¹⁰⁸ 1929-ben is hasonló 3 napos teniszversenyre került sor, ekkor a körmendi, a sorokújfalusi és ivánci kastélyok a helyszínei a versengésnek.¹⁰⁹

1932-ben, az akkor már Bécsben tartózkodó Szapáry László gróf pert indított Haupt-Buchenrode István ellen, hogy visszaszerezze az egykori sorokújfalusi családi mauzóleumot. Az ügy előzményei a birtok eladásához kapcsolódtak, amikor Szapáry László eladta azt testvérének, Szapáry Pálnak és feleségének. Az uradalmat át is írták a vevők nevére, akik azonban 1912-ben továbbadták a gazdaságot. Szapáry keresetében azt állította, hogy az adásvételi szerződésbe tévedésből került bele annak a parcellának a száma, amelyen a szüleinek a kriptája található. *„Ő annakidején a szerződés megkötésekor nem is ügyelt a dologra, nem tűnt fel neki, hogy a megállapodásban szereplő számok között az a parcella is benne foglaltatik, amelyen a mauzóleum van és így történet, hogy tévedésből ezt a darab földet is átírták a vevőkre. Mindaddig, amíg az ingatlan Szapáry Pálék nevén volt, a tévedésre nem is jött rá, mert hiszen továbbra is látogathatta a kriptát, karbantartásáról gondoskodhatott és fogalma sem volt arról, hogy ez a terület már nem az övé.”*¹¹⁰ – nyilatkozta az elszegényedett gróf. A kérdés akkor éleződött ki, amikor a Haupt-Buchenrode báróék szereztek meg az ingatlant és a tulajdonjoguk alapján a mauzóleum feletti rendelkezési jogot is maguknak tartották fenn. Szapáry a keresetében azt kívánta bizonyítani, hogy a

105 Leopold Bauer levele Szombathely, 1927. július 29. MNL VaML Szhely. ép. váll. ir. 33. doboz. Sorokújfalu, 1927–1930.

106 Leopold Bauer levele Wien, 1928. március 10. MNL VaML Szhely. ép. váll. ir. 33. doboz. Sorokújfalu, 1927–1930.

107 Weiss Oszkár levele, Szombathely, 1930. augusztus 12. MNL VaML Szhely. ép. váll. ir. 33. doboz. Sorokújfalu, 1927–1930.

108 Főúri teniszverseny. = Vvm., 1928. aug. 28. 4. p.

109 A vas megyei arisztokraták teniszversenye. = Vvm., 1929. aug. 28. 2. p.

110 Szapáry László gróf tévedésből eladta családi mauzóleumát. = Magyarország, 1932. aug. 13. 8. p.

kérdéses terület átruházása csak tévedésből történt, és ő annak idején kijelentette, hogy a kriptát a maga számára kívánja fenntartani. A báró a kereset elutasítását kérte, mivel a korlátozástól őt nem tájékoztatták, amikor az egész földtulajdont megvásárolta. Hosszas pereskedés után végül a kúria a beadott keresetet elutasította, mivel a tévedés korrigálását csak a telekkönyvi átírástól számított 3 éven belül lehetett volna kérvényezni.¹¹¹

Nem véletlen, hogy Szapáry pert indított, mivel teljesen elszegényedett és pénzre lehetett szüksége. Az 1. világháború alatt és az összeomlást követő években Szapáry László ijesztő gyorsasággal haladt a csőd felé. Az ő költséges életmódja is rengeteg pénzt emésztett fel, és a birtokainak zöme az elcsatolt területekre került. Sokáig pereskedett a földjeinek ki-sajátítása miatt, de a kiadások és az adósságok lassanként teljesen tönkretették. A korábban pazar pompában élő – egykori fiumei kormányzó – ekkor már Bécsben élt, ahol hónapos szobában lakott és az egyik bécsi kávézóban töltötte napjait. Ebben az időben jelent meg a hír, hogy muraszombati kastélyát és a parkját a szerbek elárverezték, amely Szapáry számára természetesen egyetlen fillért sem jelentett, mivel az ősi birtokot már korábban megszerezték a hitelezők.¹¹²

Az 1934-ben a Szombathelyi Ünnepi Hét keretében a városban ismét művészettörténeti kiállítást rendeztek, amelyen a vármegye kastélyainak értékei is bemutatásra kerültek. A sorokpolányi Haupt–Buchenrode család herendi, meissenai, ludwigsburgi porcelánokat, egy faragott, fehér alapon arany–zöld színű, márványlappal ellátott rokokó és egy 17. századi csonttal berakott német asztalt, valamint egy velencei karos gyertyatartót ajánlott fel a bemutatásra.¹¹³ A katalógus szerint 13 tárgyat – bútorokat, különféle porcelánokat – állítottak ki a báró gyűjteményéből, amelyek között faragott, aranyozott keretben a Szapáry grófról készült olajfestményt is megemlítik.¹¹⁴

A 2. világháború vége előtt Sorokpolány község határában munkaszolgálatosokat dolgoztattak a fakitermelésen. Várkonyi Endre visszaemlékezése szerint egy havas téli napon olasz katonák érkeztek a sorokpolányi kastélyhoz, ahol a munka elosztása történt. A Rába-hídvégen elszállásolt olaszokat teherautóval hozták ide, felsorakoztatták őket az épület előtt, ahol fejszét, fűrészket, csákányt kaptak és a munkaszolgálatosokkal együtt tevékenykedtek. A jelenlévő németek hajszolták, állandóan szidták és fenyegették az olasz katonákat.¹¹⁵

1944 őszén a falu alatti réten a németek repülőteret alakítottak ki és a tisztüket a kastélyban szállásolták el. Az álcázott repteret zsidó munkaszolgálatosokkal építették meg, majd utána 1945 februárjáig a bárói uradalomban foglalkoztatták őket. Német repülőalakulat tisztjei a rezidencián, illetve a személyzet lakásaiban kerültek elhelyezésre.¹¹⁶ 1944 októberében a Honvédelmi Minisztériumból egy főosztály érkezett ide, kb. 150-en, akiket az intéző lakásába és a magánházakba kvártélyoztak be. Még 1944 késő őszén József bajor főherceg és felesége Augusztia főhercegné költözött a kastélyba és egészen 1945 márciusáig vendégeskedtek itt.¹¹⁷ 1944 karácsonján „*Bismarc Ursula 6 méteres fenyőfát állított a kastély halljába és minden gyermeket megvendégtelt két almával meg egy pár szem cukorral.*”¹¹⁸

111 Uo.

112 Fiumei kormányzói palotájától a bécsi kis kávéház márványasztaláig. = Kis Újság, 1933. aug. 20. 6. p.

113 *Bajzik Zsolt*: Ünnepi hét és a művészettörténeti kiállítás Szombathelyen. = VSZ, 2010. 3. sz. 294. p.

114 *Horváth Tibor Antal – Radnai Rezső*: Szombathelyi művészettörténeti és kultúrtörténeti kiállítás tárgymutatója. Szombathely, 1934. 20., 24., 29., 46., 52., 65., 67., 85. p.

115 *Várkonyi Endre*: Menekült olasz katonák Magyarországon. = Új Tükör, 1984. máj. 13. 45. p.

116 *Szabó László*: Szemelvények Sorokpolány történetéből, 1944–1948-ig. = Vasi Honismereti Közlemények, 1975. (továbbiakban: Szabó, 1975.) 40–41. p.

117 Szabó, 1975. 41–42. p.

118 Szabó, 1975. 42. p.

A szovjet csapatok közeledésének hírére a nélkülözhető és mozgatható értékek tekintélyes részét összecsomagolták, vagy elrejtették. 1944 őszén a báró nagyobb méretű szekereket készíttetett, és három alaposan megrakott kocsit 1945. február 20-a körül útnak is indított, míg a kastély drága bútorait vasúton szállíttatták Innsbruck környékére.¹¹⁹ Március 25-én Haupt–Buchenrode István feleségével együtt indult el egy erősen megpakolt autóval Ausztriába, és a személyes tárgyaik mellett az ékszereiket, és porcelántárgyaikat is magukkal vitték.

A 2. VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐ ÉVEK

A báró és a vendégeinek távozását követően hamarosan a minisztérium és a német katonaság is elhagyta a települést, majd egy magyar repülőalakulat foglalta el a kiürített épületet. A katonák 1945. március 29-én éjjel kerültek orosz fogságba, akiket innét a szomszédos Gyulamajori fogolytáborba vittek.¹²⁰ Másnap mozgó tábori kórház érkezett és az épületben elsősegélynyújtó helyet, valamint hadikórházat rendeztek be. A súlyos sebesülteket Táplánszentkeresztre vitték, míg itt a könnyebb sérültek és a reménytelenek maradtak. Kiss István visszaemlékezése szerint, amíg ő ott dolgozott nyolc orosz katona halt meg, akiket a falu temetőjében hantoltak el, majd később a Zalaegerszegrre vitték őket.¹²¹

A Szovjet Parancsnokság a kastélyt kórház céljaira vette igénybe, s az ott maradt dokumentumokat, papírokat és a számukra értéktelen dolgokat elégették.¹²² Az épületből 1946 szeptemberében költöztették ki a sebesülteket, miután a még kezelésre szoruló katonákat Szombathelyre beszállították. A kiürített épület sorsáról ezután már a község képviselőtestülete döntött.¹²³ A Sorokpolányi Községi Földigénylő Bizottság 1945. május 13-án tartott ülésén már szóba került az építmény további sorsa. A felvett jegyzőkönyv szerint az igénybe vett földbirtokhoz tartozott az 5 hektáros park közepén található 36 szobás kastély és a hat-szobás kiskastély kb. 1000 négyszögölnyi¹²⁴ parkszerű területtel. A harmadik épületként említették a hétszobás tiszt lakást, amelyhez 200 négyszögöl udvar tartozott. A kastélyt szanatóriumnak, a kiskastélyt községi kultúrháznak, a tiszt lakot körorvosi épületnek kívánták felhasználni.¹²⁵

Még 1945 októberében a Sorokpolányi Községi Földigénylő Bizottság jegyzőkönyvbe foglalta, hogy Haupt–Buchenrode István és a gyermekei tulajdonát képező – Sorokpolány község határában eső részét – mintegy 450 kh szántót, 9997 kh rétet, 26 kh kertet, továbbá Kisunyom határában 90 kh szántót, az Egyházasarádoctól megegyezés után átengedett 45 kh szántót igénybe veszik, és ezért a bizottság elkobzási határozatot hozott. A döntésüket azzal indokolták, hogy nevezettnek 1000 holdnál nagyobb a birtoka, a háború alatt élelmet szállított Németországba, és németbarátként gyűlöltek az orosz hadsereget. Az alkalmazot-

119 *Bajzik Zsolt*: A Vas megyei kastélyok és műkincsek sorsa 1945 után. = VSZ, 1998. 1. sz. (továbbiakban: *Bajzik*, 1998.) 22–23. p.

120 Sorokpolányi falukrónika, 1970. 12–13. p.

121 Sorokpolányi falukrónika, 1970. 14. p.

122 *Bajzik*, 1998. 23. p.

123 *Bajzik*, 1998. 15. p.

124 1 négyszögöl = 3,596651 m².

125 MNL VaML Vas Megye Földhivatala iratai. Szombathelyi járás, Sorokpolány (továbbiakban: Földhiv. ir.) 3247/1945.

takat, munkásokat zsarolták és tudomásuk szerint a nemzetellenes kormányt mindenben támogatták. Az igénybevett birtokon lévő vízi turbinás villanytelepet – amely a községet villannyal látta el – szövetkezeti alapon vették igénybe.¹²⁶ Novemberben Vasvármegye Földbirtokrendező Tanácsánál megvizsgálták az elkobzási javaslatot, amelynek ténybeli állításai ügyében kihallgatták Janzsó Ferenc gazdatisztet, aki 1939-től az oroszok bejöveteléig állt az uradalom alkalmazásában. Elmondása szerint a báró nem szállított állatokat, sem gazdasági felszereléseket Németországba. Az oroszok bevonulása előtt a német SS-katonák szedték össze a jószágokat, amelyeket a gazdatiszt és a gazdasági cselédek húzogatták le a teherautókról. Janzsó nem gondolta németbarátnak egykori munkaadóját, mivel szerinte a jobboldali kormány őt magát és a feleségét tévesen zsidó származásúnak gondolta. A báró a zsidókkal jó kapcsolatot ápolt, szoros barátságban tartott fenn a vármegyei takarékpénztár vezetőjével, Stein Ágostonnal. Janzsó vallomása szerint, nem hallott olyan nyilatkozatot főnökétől, amelyben gyalázta volna az oroszokat, és szerinte a munkásait sem zsarolta. Nem tartotta antiszociálisnak, mivel faluban a napközi otthont állíttatott fel a gyermekek részére, és minden karácsonykor szeretetsomagot osztott ki.¹²⁷

Hóbor István földhözjuttatott sorokpolányi lakos szerint is a báró nem szerette a németeket, mivel sok kárt okoztak a gazdaságában. A munkásoknak rendes bért fizetett, a cselédség és a gyermekek részére karácsonyi ajándékot, míg a szegényeknek ruhát osztott, a munkásokat pedig rendes lakásokban helyezte el.¹²⁸ Varga István szerint a báró 3 héttel az oroszok bejövetele előtt élelmet és a poggyászukat szállíttatta a dömötöri (ma: Sorkifalud) vasútállomásra, ahonnan kimentek Németországba. A tanú másoktól hallotta, hogy a báró belépett a nyilaskeresztes pártba és felesküdt rájuk. A felesége pedig egy alkalommal az ő házában kijelentette, hogy „*az oroszok, az a piszkos nép bejönnek az országba.*”¹²⁹ A munkásokat zsarolta a földbirtokos és nem kapták meg azt a bért, amit a rendeletek előírtak. Vargát az intéző bocsátotta el, amikor reklamált a kevés munkabére miatt.¹³⁰

Az ellentmondásos vallomások ellenére a Vasvármegyei Földbirtokrendező Tanács jóváhagyta a községi földigénylő bizottság határozatát.¹³¹ 1946. március 10-én a sorokpolányi római katolikus egyházközség képviselőtestülete rendkívüli közgyűlést tartott. Az egyházközség jegyzője szerint, a vallás- és közoktatási miniszter már korábban a vármegyei tanfelügyelőség által felszólította az iskolaszékeket, hogy jelentsék az olyan kastélyokat, tisztii lakásokat, amelyek a földreform során gazdátlanul, illetve kihasználatlanul maradtak és alkalmasak iskolai célra. Erre az iskolaszék jelentést tett a nagy- és kis kastélyokról. Ezzel kapcsolatban a tanfelügyelői hivatal megkereste az iskolaszéket, hogy a községi földigénylő bizottságnál nyújtsák be az igényüket. Az egyházközség jegyzője szerint a földigénylő bizottság elnöke azt a felvilágosítást adta, hogy „*a községi földigénylők bizottsága még a múlt évben oly értelmű határozatot hozott, hogy a nagykastély iskola és tanítói lakás céljára, a kiskastély pedig kultúrház céljára utaltassék ki a vármegyei földbirtokrendező tanácsnál. A vármegyei földbirtokrendező tanács a kiskastélyra vonatkozó határozatot annak idején jóváhagyta, a nagykastélyra vonatkozólag közölte, hogy ebben az ügyben ké-*

126 Uo.

127 Uo.

128 Uo.

129 Uo.

130 Uo.

131 Uo.

sőbb fog dönteni.”¹³² 1946. július 12-én a földigénylő bizottság javaslatot tett a nagykastély juttatására. A felvett jegyzőkönyv szerint már korábban javasolták, hogy az épületet a római katolikus iskolának utalják ki, s ezt ekkor is megerősítették. Sőt, helyesnek vélték annak átadását, mivel az iskolának szüksége volt arra, és kulturális célokat is szolgálhatott. Ekkor az épület gazdátlanul állt, és a bizottság szerint renoválás, tatarozás nélkül az használhatatlanná válik. „A nagykastély ezideig nincs, illetve nem volt más célra jelölve. A juttatásnál a villanytelephez és a kastélyhoz, illetőleg a villanykezelő és szerelő részére használt lakásokra a bizottság fenntartja igényét, mert arra szüksége lesz. Ezek az épületek 3 házból állanak, s a kastélytól elválaszthatók.”¹³³

Helység	Tulajdonos	Tartózkodási hely	Helyiségek	Terület	Észrevételek
Sorokpolány	Haupt–Buchenrode István báró	Ausztria	32 helységes kastély	6 kh 856 négyzetgölg	Iskola és tanítói lakás céljára szükséges.
Sorokpolány	Haupt–Buchenrode István báró	Ausztria	5	730 négyzetgölg	Kultúrház céljait szolgálja.

Részlet a földbirtokreform során tanügyi célokra igénybe vehető épületekről készített kimutatásból.¹³⁴

1946 őszén indult meg az országban a népi kollégiumok szervezése. Ekkor felmerült a lehetősége annak, hogy az épen maradt kastélyban helyeznék el az iskolát és a népi kollégiumot. November 20-án dr. Sulyok Kálmán tankerületi főigazgató, dr. Bariska Mihály főigazgató helyettes kollégáikkal együtt tekintették meg az épületet, amelyről Safrankó Emánuel főispánt is tájékoztatták. A felterjesztésre 1947 márciusában érkezett meg a válasz, amely szerint a Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 360.000 forintot utalt ki az épület átalakítására és a népi kollégium beindítására.¹³⁵

Ezt követően 1947 májusában a sorokpolányi kastélyt a kormányzat általános iskola céljaira a kultusztárcának adományozta. A tanfelügyelőség ezzel kapcsolatban azt jelentette, hogy az épületet körzeti általános iskola, illetve internátus céljára kívánják felhasználni a következő tanévben. A környékbeli tanulók számára szándékoztak létrehozni az internátust, amellyel a fáradságos gyaloglástól akarták a gyermekeket megkímélni.¹³⁶ A népi kollégium 1947. szeptember 1-jén 91 gyermekkel kezdte meg működését, akiknek egy része elhagyott árva, míg a többieket a szombathelyi Erdei Iskolából helyezték át ide.¹³⁷ Az internátus 1951. július végéig működött, majd a feloszlása után általános iskolaként funkcionált az

¹³² MNL VaML Földhiv. ir. 3376/1946.

¹³³ MNL VaML Földhiv. ir. 217/1946.

¹³⁴ MNL VaML Földhiv. ir. 890/1946.

¹³⁵ Sorokpolányi falukrónika, 1970. 113. p.

¹³⁶ Körzeti általános iskola ... = Nyugati Kis Újság, 1947. máj. 25. 2. p.

¹³⁷ Sorokpolányi falukrónika, 1970. 114. p.

épület, amelyben 1952. szeptember 1-jén indult meg az első 41 fős óvodai csoport. A két nevelési intézmény ezután egymást segítve működött hosszú évtizedeken keresztül.¹³⁸

Vas Megye Tanácsa 1953-ban összeíratta a megye területén lévő kastélyokat a hasznosításuk alapján. A sorokpolányi kastélyt ekkor lakásként, DISZ- (Dolgozó Ifjúság Szövetsége) és párhelyiségként, raktárként is használták és a Sorokpolányi Községi Tanács kezelésében lévő épület felújítására ekkor 40.000 ft-ra lett volna szükség.¹³⁹

1955-ben a Levéltárak Országos Központja érdeklődött a Szapáry család levéltára után, mivel Sorokpolány községben volt 1913-ig a Szapáryak kastélya. A begyűjtött nemleges adatok és információk alapján a levéltár beszüntette az iratok és a családi levéltár utáni további kutatást. Horváth Ferenc levéltárigazgató a következő tájékoztatást adta a Levéltárak Országos Központjának: *„Fenti számú és tárgyú rendelet értelmében 1955. április 25-én Lantos Sándor s. levéltáros megjelent Sorokújfalu / Sorokpolány községben, a volt muraszombati, szécsiszigeti és szapári gróf Szapáry család levéltára után való kutatás céljából. Krilov tanácselnök, a hivatalban jelenlévő Trozsonyi István, volt uradalmi főkertész és a községi tanács titkárnőjével történt megbeszélésből az volt megállapítható, hogy a Szapáry család levéltárát itt már hiába keressük, mert 1913-ban Szapáry gróf bankon keresztül kénytelen volt eladni birtokait és kastélyát Gött Gyula győri lakosnak. Trozsonyi István uradalmi főkertész emlékezete szerint a falu idősebbjei azt mondták Szapáry grófról, hogy amikor a birtokot és a kastélyt át kellett az új tulajdonosnak adni, az új tulajdonos felajánlotta Szapáry grófnak, mire szüksége van, vigye magával. Ő egy szál piros rózsát szakított le, azzal távozott vissza Muraszombatba, ahonnet jött ide.”*¹⁴⁰

1958-ban Kiss Gyula népművelési felügyelő jelentette a Sorokpolányi Községi Tanácsnak, hogy a Szapáry mauzóleumot az Országos Műemléki Felügyelőség (OMF) műemlék jellegű épületté nyilvánította, és felvették az országos jegyzékbe. Kiss javasolta, hogy hasznosnak tartaná, ha a községi tanács tervet dolgozna ki a mauzóleum felhasználásának módjáról, amely szerinte ravatalozó lehetne.¹⁴¹ A műemléki rang azonban nem jelentette azt, hogy a későbbiekben megváltozott az épület sorsa.¹⁴²

1959 februárjában az OMF-től érkezett javaslat szerint el kell végezni az épület állagvédelmet, a tetőzet kijavítását, a nyílászárók helyreállítását, a külső vakolat megújítását. A kupola színes üvegezése helyett közönséges, húzott üveget is elfogadhatónak tartott a műemléki hatóság.¹⁴³ Ez év tavaszán a Vas Megyei Tanács VB Művelődési Osztálya foglalkozott az egyházi műemlékek időszerű kérdéseivel, problémáival. Kiss Gyula népművelési felügyelő a tárgyalások során említést tett arról, hogy a sorokpolányi volt Szapáry mauzóleumból ravatalozó készül. Az épület tatarozására a megyei és községi tanács által biztosított keretből kerülhetett sor. Az épületben lévő fehér márványból készült 120x100 cm-es méretű márvány Madonna relief megmaradása az átalakítás során kétségesnek tűnt. Kiss Gyula ezért kérte az OMF véleményét, hogy a domborművet a szombathelyi székesegyházba átszállíthassák. Entz Géza, az OMF osztályvezetője válaszában nem tett észrevételt a kérés ellen.¹⁴⁴ Való-

138 Sorokpolányi falukrónika, 1970. 115-116. p.

139 MNL VaML Vas Megye Tanácsa VB. iratai (továbbiakban: VMT) Építési és Közlekedési Osztály iratai 1230-124/1953.

140 MNL VaML Vas Megyei Levéltár irattára 1140/1954.

141 MNL VaML VMT Népművelési csoport iratai (továbbiakban: Népműv. csop. ir.) 64298-5/1958.

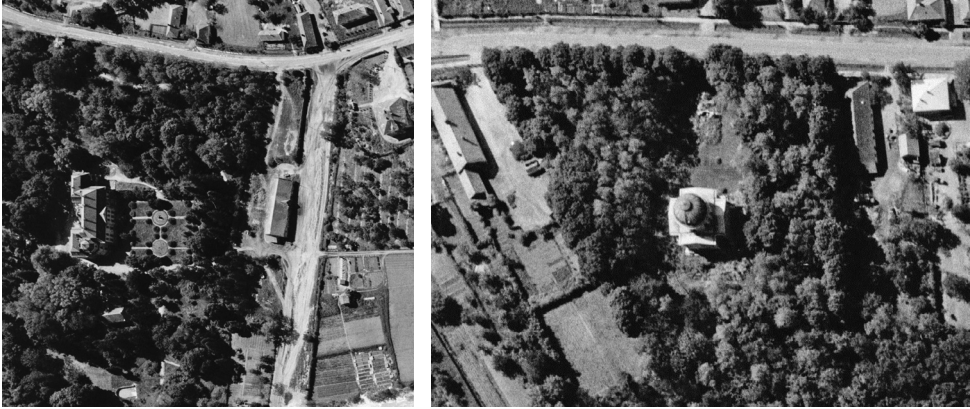
142 Uo.

143 MNL VaML VMT Népműv. csop. ir. 64013-33/1959.

144 Uo.

A MÚLTNAK KÚTJA

BAJZIK ZSOLT: A SOROKPOLÁNYI KASTÉLY TÖRTÉNETE

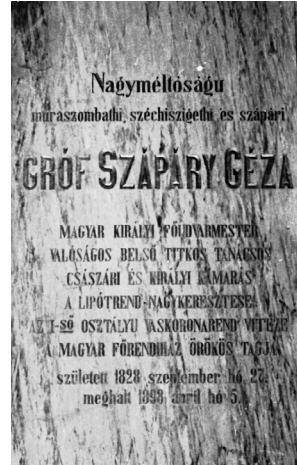
*Sorokpolányi légifelvétel részlete a kastélyról és a mauzóleumról, 1965.
www.fentrol.hu*

*A sorokpolányi mauzóleum,
1972*

*Szapáry címer homlokzaton,
1972
VASITERV fotónegatívok
gyűjteménye*

*Szapáry Géza sírfelirata a
sorokpolányi
mauzóleumban,
1972*

*Fotó: Szilágyi István
MNL VaML VASITERV fotónegatívok gyűjteménye*

színüleg ez a terv nem valósult meg, hiszen az 1979-ben Szilágyi István által készített fotósorozat katasztrofálisan rossz állapotban, kifosztva örökölte meg a mauzóleumot és az elhanyagolt környezetét.¹⁴⁵

*Ballagók vonulnak ki a sorokpolányi kastélyból, 1970-es évek
Handler Andrásné gyűjteménye*

1984-ben a Vas Népeben közöltek képeket, és írtak a pusztuló sorokpolányi kastélyvodáról. Az újságcikkben megállapították, hogy a burjánzó gaz miatt egyre kisebb területre szorultak vissza az itteni gyermekek. Az iskola igazgatójával történt beszélgetésből kiderült, hogy az egykori kastély épületét alkalmatlannak tartotta oktatási funkciókra, mivel az osztálytermek kicsik, nehezen kifűthetők és a világítás sem volt megfelelő. Ekkor 50 alsós diák tanult az épületben, de 1952-től ide jártak az óvodások is. A három szolgálati lakás mellett az épületben működött az ideiglenesen elhelyezett körzeti orvosi rendelő. „*Javít az a betegek közérzetén, hogy márványdíszes ajtón át jutnak a rendelőbe? Aligha. Mint ahogyan az itt tanuló gyerekek előtt sem igen érzékeltetik a ház szépségeit. a falakon gyönyörű domborművek, de az előtérben megrepedt a márvány állvány. A kacsaringós lépcső balesetveszélyes, s a tekervényes folyosókról nyíló rejtélyes zugok egyikét pedig jobb híján takarítószeres kamrának nevezték ki.*”¹⁴⁶ Sokan úgy vélték, hogy a kastélypark rohamos leromlása is az iskolakörzetiesítéssel függött össze, mivel korábban a felső tagozatosok gondozták azt. Az 1960-as években még szerettek a kertben sétálni – nyilatkozták az újságnak –, de ekkor már gaz és szemét látható mindenütt. A tanács a problémát érzékelve, két nyugdíjast fogadott fel a helyzet rendezésére, megoldására.¹⁴⁷

145 MNL VaML VASITERV fotónegatívok gyűjteménye, 1979. február 21.

146 Nagy Andrea: Kastélyóvoda = Vas Népe (továbbiakban: VN), 1984. máj. 5. 1., 7. p.

147 Uo.

A MÚLTNAK KÚTJA

BAJZIK ZSOLT: A SOROKPOLÁNYI KASTÉLY TÖRTÉNETE

*A sorokpolányi kastély hátsó homlokzati részlete, 1998
Fotó: Bajzik Zsolt*

*A felújított sorokpolányi kastély, 2019
Fotó: Bajzik Zsolt*

Az épület és a park sanyarú sorsában, annak értékesítését követően történt gyökeres változás. 2001 novemberében jelent meg a hír, hogy elkelt a sorokpolányi kastély, és az iskolások utolsó tanévüket töltik ott.¹⁴⁸ A kastély 2002-ig általános iskolaként és óvodaként funkcionált, amely idő alatt rendkívüli módon elhasználódott, a 4 hektáros¹⁴⁹ park is teljesen elvadult. A pusztuló rezidencia főbejáratánál beépített alakos vízköpő, a parkban a szökőkút vízmedencéjének maradványai emlékeztettek az épület egykori szépségére. A tájképi kert térszerkezete tönkrement, de így is 30–35 félé fa, méretes juharok, több nagyra nőtt nyugati ostorfa, magas kőris, pannon kőris, kocsányos tölgy, idős páfrányfenyő, fekete- és simafenyő, pusztuló hatalmas lucok, kislevelű hárs képezték a park alapját. Az idős növények között meg kell említeni a két hatalmas óriástuját és egy pusztuló nyugati életfát.¹⁵⁰

A kastélyt és a parkot Kolos László dán–magyar milliárdos vásárolta meg és 10 éven át tartó rendkívül alapos és gondos restaurálás során állították helyre a korhű, de nem eredeti állapotot. Napjainkban, 33 teremben és a folyosókon 420 festmény, antik bútor, szőnyeg és műtárgy található, amelyeket néhány éve már nyílt napok keretében tekinthetnek meg az érdeklődők.¹⁵¹

Végezetül meg kell említeni, hogy 2017-ben a Szapáry család hagyatékával gazdagodott a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteménye. Két magyar, történelmi arisztokrata család tengerentúlon élő leszármazottjai magyar vonatkozású hagyatékukat ajándékozták a múzeumnak, amelyben festmények, oklevelek, fényképalbumok, dokumentumok találhatóak. Az ajándékozók, Szapáry Pál unokái, Gladys és Paul Szapáry, anyai ágon pedig a Széchényiek leszármazottai. A múzeumnak átadott gyűjtemény 18–19. századi okleveleket, festményeket, 19–20. századi fényképalbumokat, több ládányi iratanyagot és egy jelvénygyűjteményt foglal magába. A festmények zöme 18. századi, a Szapáry család muraszombati ágának tagjait ábrázolja. Művészi értékét tekintve a legjelentősebb az a 19. századi nagyméretű festmény, amelyen Szapáry Gézané szül. Győry Mária és fia, Szapáry Pál látható. A 19. századi fotóalbumok a magyar arisztokrácia képviselőinek portréit tartalmazza, míg a 20. századi fényképalbumok a főurak életmódját örökítették meg.¹⁵²

148 Elkelt a sorokpolányi kastély. = Vas Megyei Vasárnap, 2001. nov. 1. 1., 3. p.

149 1 hektár = 10.000 m².

150 *Somkuthy Ferenc – Tóth József*: Vas megye arborétumai és kúriakertjei. Szombathely, 2000. 90. p.

151 *Tertyánszky Krisztina*: Szebb most, mint valaha volt. = VN, 2017. jún. 30. 5. p.

152 <https://mnm.hu/muzeum/hirek/szapary-csalad-hagyatekaval-gazdagodott-nemzeti-muzeum-gyujtemenye> (Megtekintve: 2017. december 12.)